

UDK:811111

Yulduz ABDUKODIROVA,
Navoiy davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: yulduzabdukodirova272@gmail.com

O'zMU professori N.Abdurahmonova taqrizi asosida

THE UNIQUE ISOMORPH AND ALLOMORPH CHARACTERISTICS OF PROVERBS RELATED TO MONEY IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Annotation

This article is devoted to issues related to the folk culture, values and psychology of proverbs related to currency in various English and Uzbek languages, as well as their isomorphic and allomorphic characteristics. Axiological study of proverbs related to monetary units in these languages provides an opportunity to analyze the culture and national values of these two languages in relation to economic aspects. The author analyzed the examples in both languages and revealed their meanings.

Key words: phraseology, proverbs, culture, ethics, moral views, honesty, thrift, economic stability.

УНИКАЛЬНЫЕ ИЗОМОРФНЫЕ И АЛЛОМОРФНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОСЛОВИЙ, СВЯЗАННЫХ С ДЕНЬГАМИ, В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

Данная статья посвящена аспектам, связанным с национальной культурой, значением и психологией пословиц, связанных с валютой, в различных английском и узбекском языках, а также вопросам, связанным с их изоморфными и алломорфными характеристиками. Аксиологическое исследование пословиц, связанных с денежными единицами в этих языках, дает возможность проанализировать культуру и национальные ценности этих языков применительно к экономическим аспектам. Автор проанализировал примеры на обоих языках и раскрыл их смысл.

Ключевые слова: фразеология, язык, культура, ценности, нравственные взгляды, честность, бережливость, экономическая стабильность.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA PUL BIRLIGIGA OID MAQOLLARNING O'ZIGA XOS ISOMORF VA ALLOMORF XUSUSIYATLARI

Annotatsiya

Ushbu maqola turli ingliz va o'zbek tillarida pul birligiga oid maqollarning xalq madaniyati, qadriyatlar va psixologiyasi bilan bog'liq jihatlari hamda ularning o'zaro isomorf va allomorf xususiyatlari bilan bog'liq masalalarga bag'ishlanadi. Ushbu tillardagi pul birliklariga oid maqollarni aksiologik tadqiq qilish – bu ikki tildagi madaniyat va milliy qadriyatlarni iqtisodiy jihatlar bilan bog'liq tarzda tahlil qilish imkoniyatini beradi. Muallif har ikkala tilda misollarni tahlil qilib, ularning mazmunini ochib berdi.

Kalit so'zlar: frazeologiya, matallar, madaniyat, qadriyatlar, axloqiy qarashlar, halollik, tejamkorlik, iqtisodiy barqarorlik.

Kirish. Turli xalqlarning maqol va matallarini qiyoslash bu xalqlarning qanchalik umumiy tomonlari borligini ko'rsatadi, bu esa, o'z navbatida, ularni yanada yaxshiroq tushunish va ularga yaqinlashishga xizmat qiladi[1].

Maqol va matallarda xalqning boy tarixiy tajribasi, xalq mehnati, turmushi, madaniyati bilan bog'liq g'oyalar o'z ifodasini topgan. Maqol va matallardan to'g'ri va o'rinli foydalanish nutqqa o'ziga xoslik va ifodalilik beradi. Agar o'tgan asrda maqol va matallarni o'rganishdan asosiy maqsad "xalq ruhiyatini bilish" bo'lgan bo'lsa, hozir ko'pchilik sof lingvistik sohaga qiziqmoqda. Bu birliklarning xususiyatlari, badiiy nutqda qo'llanilishi, boshqa xalqlar folklor fondi bilan o'zaro aloqasi, boshqa tillarga tarjima muammolari haqida tadqiqotlar olib bormoqda[2].

Ingliz tili ming yillik tarixga ega. Bu vaqt ichida unda odamlar muvaffaqiyatli, aniq va chiroyli deb topilgan ko'plab iboralar paydo bo'lgan. Shunday qilib, tilning alohida qatlami - frazeologiya, mustaqil ma'noga ega bo'lgan barqaror iboralar to'plami paydo bo'ldi. Maqol va matallar xalq amaliy san'atining durdonalari bo'lib, asrlar davomida yuzlab, og'izdan og'izga, avlodlardan avlodga o'tib kelayotgan tajribalarni o'zida aks ettiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Maqollarning semantik-struktur, g'oyaviy va lingvokulturologik tadqiqi yuzasidan V.N. Teliya, V.V. Vinogradov, A.V. Kunin, V.P. Jukov, N.N. Amosova, E.V. Ivanova, J. Raymond, R.W. Ridout, W. Clifford, G.L. Apperson, W. Hazlitt kabi olimlar tadqiqot olib borgan. O'zbek tilshunosligida Y. Rahmatov, B. Jo'rayeva, R.U. Majidova, A.A. Nosirov, O.P. O'ralova, B.M. Jurayeva, A.E. Mamatov kabi olimlarning tadqiqotlarida maqollar yoritilib tadqiqotlar olib borilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ingliz va o'zbek tillaridagi pul birliklariga oid maqollarni aksiologik tadqiq qilish – bu ikki tildagi madaniyat va milliy qadriyatlarni iqtisodiy jihatlar bilan bog'liq tarzda tahlil qilishdir. Pul birliklari va boylik bilan bog'liq maqollar xalqning hayotiy qarashi, madaniyati, qadriyatlar, va psixologiyasini o'zida aks ettiradi. Quyida ingliz va o'zbek tillaridagi pulga oid maqollarni o'zaro taqqoslab, ular orqali aks etgan qadriyatlarni tahlil qilamiz:

Pulning qiymati va ahamiyati:

Inglizcha: "Money makes the world go round."

O'zbekcha: "Pul dunyoni aylantiradi."

Tahlil: Pulning inson hayotidagi kuchi va ahamiyati ham ingliz, ham o'zbek madaniyatida ta'kidlangan. Ikkala madaniyatda ham pul ijtimoiy aloqalarni va dunyodagi faoliyatni harakatga keltiruvchi vosita sifatida tan olinadi;

Inglizcha: "Money is the root of all evil."

O'zbekcha: "Pul balo-qazoning boshidir."

Tahlil: Har ikki madaniyatda ham pulning salbiy ta'siri borligi tan olingan, ammo u insonga zarar yetkazishi mumkinligi ma'lum bir kontekstda ifoda etiladi;

Inglizcha: "Money talks."

O'zbekcha: "Pulning gapini eshitmagan odam yo'q."

Tahlil: Har ikki madaniyatda pulning kuchi, ta'siri va imkoniyatlarni kengaytiruvchi vosita sifatida qabul qilinishi aks etadi. Inglizcha maqol pragmatik yondashuvni ifodalasa, o'zbekcha talqin ko'proq ijtimoiy munosabatlar va ta'sirchanlikni ko'rsatadi.

Vaqt va pul o'rtasidagi bog'liqlik:

Inglizcha: "Time is money."

O'zbekcha: "Vaqt bu – oltin."

Tahlil: Ikkala madaniyatda ham vaqtning iqtisodiy jihatdan qimmatli ekanligi ifoda etilgan.

Boylik va kambag'allik haqidagi maqollar:

Inglizcha: "Riches take wings and fly away."

O'zbekcha: "Boylik qo'rg'oshin qanot bilan uchadi."

Tahlil: Boylikning beqarorligi va vaqtinchalik ekanligi har ikkala tilda ham ta'kidlangan. Bu maqollar boylikka haddan tashqari ishonish insonni aldaydi degan falsafani o'zida aks ettiradi;

Inglizcha: "Poverty is no sin."

O'zbekcha: "Qashshoqlik gunoh emas."

Tahlil: Har ikkala madaniyatda ham kambag'allik inson axloqiy yoki ma'naviy kamchilikka ega ekanligini anglatmasligi, boylikdan ko'ra axloqiy poklik muhim ekanligi ifodalangan.

Pul va baxt munosabati:

Inglizcha: "Money can't buy love."

O'zbekcha: "Pul bilan muhabbatni sotib olib bo'lmaydi."

Tahlil: Ingliz va o'zbek madaniyatlari bir ovozdan boylikni insoniy his-tuyg'ularning o'rnini bosolmasligini tasdiqlaydi. Bu qadriyatlar ma'naviyatning moddiyatdan ustun ekanligini ko'rsatadi;

Inglizcha: "The best things in life are free."

O'zbekcha: "Eng yaxshi narsalar bepul bo'ladi."

Tahlil: Har ikkala madaniyatda ham haqiqiy baxt, muhabbat, do'stlik kabi qadriyatlar moddiy boylik bilan o'lchanmasligi tushuniladi;

Mehnat va halollik haqida maqollar

Inglizcha: "Hard work pays off."

O'zbekcha: "Mehnat qilgan – davlat topar."

Tahlil: Ikkala madaniyat ham mehnatning iqtisodiy barqarorlikka olib kelishini ta'kidlaydi. Shu bilan birgalikda, shaxsiy muvaffaqiyatni, davlat (yoki boylik)ga erishishni ijtimoiy ahamiyat bilan bog'laydi;

Inglizcha: "Honesty is the best policy."

O'zbekcha: "Halollik eng yaxshi siyosat."

Tahlil: Bu maqollar axloqiy qadriyatlarni tasdiqlaydi va pul topishda halollikning muhimligini ko'rsatadi.

Pulni tejash va boshqarish:

Inglizcha: "A penny saved is a penny earned."

O'zbekcha: "Topganingni tejab yegil."

Mazmun: Har ikki tilda mehnat qilish va tejamkorlikni qadrlash qadriyat sifatida ko'rsatilgan;

Inglizcha: "Waste not, want not."

O'zbekcha: "Bekorga sarflagan – muhtoj bo'ladi."

Tahlil: Har ikki tilda ham tejamkorlik madaniyati muhim ahamiyatga ega. O'zbekcha maqol ko'proq ogohlantiruvchi ohangga ega, inglizchasi esa ratsionallikka urg'u beradi;

Inglizcha: "Don't put all your eggs in one basket."

O'zbekcha: "Barcha tuxumingni bir savatga solma."

Tahlil: Har ikkala madaniyatda boylikni boshqarishda ehtiyotkorlik va risklarni taqsimlash muhimligi ta'kidlanadi.

Tahlil va natijalar. Ko'rinib turibdiki, tahlil qilinayotgan maqollarda to'plangan tushunchaning semantik yuki ham ijobiy, ham salbiy ma'nolar bilan tavsiflanadi [3].

Shuningdek, quyida ingliz va o'zbek tillaridagi pul birligiga oid maqollarning isomorf va allomorf xususiyatlarini ham ko'rishimiz mumkin:

Ikkala tilda ham boylikni ortiqcha qadrlashni rad etuvchi va axloqiy qadriyatlarni birinchi o'ringa qo'yuvchi maqollar ko'p;

Ingliz madaniyatida iqtisodiy muvaffaqiyatga erishish pragmatik tarzda yondashilsa, o'zbek madaniyatida mehnat va halol daromad birlamchi ahamiyatga ega;

Ingliz tilidagi maqollar ko'proq shaxsiy muvaffaqiyat va individualizmni targ'ib qiladi, o'zbek tilida esa jamoaviy qadriyatlar va oilaviy barqarorlik ko'proq ifodalanadi;

Har ikkala madaniyatda pul, boylik va mehnatga oid ko'pgina qadriyatlar umumiydir. Halollik, tejamkorlik, boylikning beqarorligi, vaqtdan unumli foydalanish qadriyatlari har ikki tilda birdek muhimdir;

Moddiy va ma'naviy qadriyatlar: Ikkala madaniyat ham boylikning muhimligini tan oladi, lekin ma'naviyat va axloqiy qadriyatlarni birinchi o'ringa qo'yadi.

O'zbek tilida pulga oid barcha maqol va matallar xalqlarning chuqur tarixi, chuqur ma'no va axloqiy odatlarni ifodalaydi [4].

Xulosa va takliflar. Pul birliklarini qatnashgan maqol va matallarning ingliz va o'zbek tillaridagi tarjimai bir qator ilmiy ishlarda bevosita o'rganilgan, ayrim asarlarda boshqa voqealar bilan bog'liq holda tilga olingan. Tadqiqotchilar maqol va matallarni tarjima qilish bir necha bosqichda amalga oshirilganligini, har bir bosqichda bir qancha muammolar qo'shib, yechilganini qayd etadilar. Maqol va matallarni tarjima qilishdan maqsadimiz so'z va iboralar ketma-ketligini ikkinchi tilga o'girish emas, balki ularning yashirin ma'nosini anglash, ikki xalqning an'ana va madaniyatini o'rganishdir. Buni to'g'ri tushungan tarjimonlar tarjima jarayonida gaplar tuzilishini o'zgartirishdan, ba'zan esa asl nusxaning ma'nosini oydinlashtirish maqsadida so'zlarni tashlab qo'yishdan yoki qo'shishdan cho'chimaydilar.

Pulga oid maqollarni aksiologik tahlil qilish orqali, biz xalqlar o'rtasidagi iqtisodiy, ijtimoiy va axloqiy yondashuvlarni chuqurroq tushunamiz. Bu esa til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni namoyon etadi. Pul bilan bog'liq maqollarni tahlil qilish orqali o'zbek va ingliz xalqlarining madaniyati, qadriyatlari va ijtimoiy xulq-atvori haqida ko'plab ma'lumot olish mumkin. Bu maqollar milliy o'ziga xoslik va dunyoqarashni tushunishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Erdanova Z. Comparing Uzbek proverbs and English proverbs in literary. TJE - Tematics journal of Social Sciences. ISSN 2277-3010. Vol-7-Issue-1- January -2021. <http://thematicsjournals.in/index.php/tjss>. – B.49-50.
2. Mallaeva Z.M., Omarova Z.S., Khashtikhova Sh.Sh. Ethnocultural characteristics of proverbs. ISSN 1991-5497. Мир науки, культуры, образования. № 2 (75) 2019. – P.365.
3. Kurbonboevna C. I. The use of medical terms and their interpretation in english and uzbek languages in the views of famous people of the world. –2023. –P. 176.
4. Kurbonboevna C. I., Nasimjon o'g'li I. A. Comparative Analysis of Body Language in English and Uzbek Culture the Meaning of Hand Gestures //International Journal of Formal Education. –2023. –T. 2. –No. 6. –P.349-351.
5. Polina O. Cognitive Perspective of English Money Proverbs. Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. 2024 17(5): –P.882–891.
6. T.Mirzayev, A.Musoqulov. O'zbek xalq maqollari - Toshkent: G'ofur G'ulom nomidagi nashriyotmatbaa ijodiy uyi, 2009.
7. Vorkachev, S.G. 2005. Linguoconceptology and intercultural communication: sources and goals. Philological Sciences 4: 76-83.